

“ भारताच्या आर्थिक वाढीचे महत्त्वाचे इंजिन...

संजय कौल

भा रतातील पहिले 'इंटरनॅशनल फायनान्शियल सर्व्हिस सेंटर' अर्थात आंतरराष्ट्रीय वित्तीय सेवा केंद्र (आयएफएससी) असलेले गुजरातमधील 'गिफ्ट सिटी' (गुजरात इंटरनॅशनल फायनान्स टेक-सिटी) हे केवळ आर्थिक केंद्र नसून, भारताला जागतिक आर्थिक महासत्ता बनविण्याच्या दिशेने वेगाने वाटचाल करणारे विकास मॉडेल आहे. नियामक सुलभता, जागतिक दर्जाची पायाभूत सुविधा, वेगाने वाढणाऱ्या वित्तीय संस्था आणि नव्या गुंतवणुकीच्या संधी यांच्या जोरावर 'गिफ्ट सिटी' पुढील दशकात भारताच्या आर्थिक वाढीचे महत्त्वाचे इंजिन ठरेल, असा विश्वास 'गिफ्ट सिटी'चे व्यवस्थापकीय संचालक आणि समूह मुख्य कार्यकारी अधिकारी **संजय कौल** यांनी व्यक्त केला आहे. ज्येष्ठ गुंतवणूक सल्लागार **सुहास राजदेकर** यांनी खास 'सकाळ मनी'साठी घेतलेली त्यांची मुलाखत.

प्रश्न : गुजरातमधील 'गिफ्ट सिटी'ची वेगाने होत असलेली वाढ कोणत्या घटकांमुळे शक्य झाली आहे? पुढील काळात कोणत्या संधी दिसतात?

कौल : 'गिफ्ट सिटी'च्या यशाची खरी कहाणी केवळ बँकिंग क्षेत्रातील मालमत्ता किंवा 'ट्रेडिंग व्हॉल्यूम' वाढण्यात नाही.

खरा बदल असा आहे, की भारत हळूहळू आंतरराष्ट्रीय वित्तीय व्यवहारांचा अधिकाधिक हिस्सा स्वतःच्या संस्थांमार्फत हाताळू लागला आहे. भारताची अर्थव्यवस्था जागतिक बाजारपेठांशी अधिक सखोलपणे जोडली जात असताना, जागतिक स्तरावरील वित्तीय केंद्र हे देशाच्या वित्तीय व्यवस्थेचा अत्यावश्यक घटक बनत

आहे. या प्रगतीमागे तीन महत्वाचे आधारस्तंभ आहेत- सरकारचे सातत्यपूर्ण धोरणात्मक पाठबळ, प्रगत आणि सक्षम नियामक चौकट; तसेच सर्वांत महत्वाचे म्हणजे जागतिक वित्तीय संस्थांचा वाढता विश्वास. कोणतेही वित्तीय केंद्र तेव्हाच यशस्वी ठरते, जेव्हा बँका, शेअर बाजार, फंड व्यवस्थापक, विमा कंपन्या, फिनटेक संस्था आणि व्यावसायिक सेवा पुरवणाऱ्या संस्था एकमेकांना पूरक असे सक्षम परिसंस्थेचे (इकोसिस्टिम) जाळे निर्माण करतात. पुढील टप्पा हा केवळ आकारवादीचा नसून, वित्तीय सेवांची गुणवत्ता, व्याप्ती आणि खोली वाढविण्याचा असेल. मालमत्ता व संपत्ती व्यवस्थापन, विमा, विमान आणि जहाज लीजिंग, शाश्वत वित्त, फिनटेक आणि सीमेपलीकडील ट्रेझरी ऑपरेशन्स या क्षेत्रांत मोठी वाढ अपेक्षित आहे. त्याचबरोबर जागतिक दर्जाची भौतिक, डिजिटल आणि सामाजिक पायाभूत सुविधा उभारणेही तितकेच महत्वाचे आहे, जेणेकरून जगभरातील गुणवंत व्यावसायिक 'गिफ्ट सिटी'कडे आकर्षित होतील. आमचे अंतिम उद्दिष्ट भारताच्या जागतिक वित्तीय नेतृत्वाला बळ देणारी सक्षम संस्था उभारण्याचे आहे. वित्तीय केंद्रे आर्थिक विकास घडवत नाहीत; मात्र त्या विकासाचा वेग आणि परिणाम निश्चितच वाढवतात. येणाऱ्या काळात आपल्याला हेच पाहायचे आहे, की बाहेरील देशातील बँकमार्फत व्यवहार करण्यापेक्षा प्रत्येक व्यक्ती, कंपनी किंवा संस्था आपल्याच देशातील 'गिफ्ट सिटी'मार्फतच व्यवहार करतील.

प्रश्न : 'गिफ्ट सिटी'च्या माध्यमातून अनिवासी भारतीयांना (एनआरआय) भारतकेंद्री गुंतवणूक योजना उपलब्ध होऊ शकतात का ?

कौल : आमचा व्यापक उद्देश म्हणजे जगभरातील गुंतवणूकदारांसाठी भारतातील गुंतवणूकप्रक्रिया अधिक सुलभ-सोपी आणि अखंडित (सिमलेस) करणे हा आहे. भारत दीर्घकालीन गुंतवणुकीसाठी अत्यंत आकर्षक संधी उपलब्ध करून देत आहे. त्यामुळे आंतरराष्ट्रीय गुंतवणूकदारांना परिचित वाटतील अशा

योजना विश्वासाहं नियामक चौकटीत उपलब्ध करून देण्याचा आमचा प्रयत्न आहे. 'गिफ्ट सिटी'तील फंड व्यवस्थापन क्षेत्रात गेल्या काही वर्षांत लक्षणीय विस्तार झाला असून, त्याची सातत्याने प्रगती होत आहे. वित्तीय बाजार अधिक परिपक्व होत असताना गुंतवणूकदारांना जागतिक स्तरावर मान्यता असलेल्या गुंतवणूक संरचना आणि सीमेपलीकडील कार्यक्षम गुंतवणूक व्यासपीठांची अपेक्षा असते. कोणत्याही आंतरराष्ट्रीय वित्तीय केंद्रासाठी ही नैसर्गिक उत्क्रांती असते. आमची भूमिका अशी परिसंस्था उभारण्याची आहे, जी नवकल्पनांना प्रोत्साहन देईल आणि त्याचवेळी सुशासन; तसेच गुंतवणूकदारांचे संरक्षणही सुनिश्चित करेल. आमचे उद्दिष्ट केवळ अनिवासी भारतीयांना भारतात गुंतवणुकीची सुविधा उपलब्ध करून देणे नाही; तर जगभरातील गुंतवणूकदारांसाठी भारतातील गुंतवणूक ही सहज, सोपी आणि परिचित बनवणे आहे.

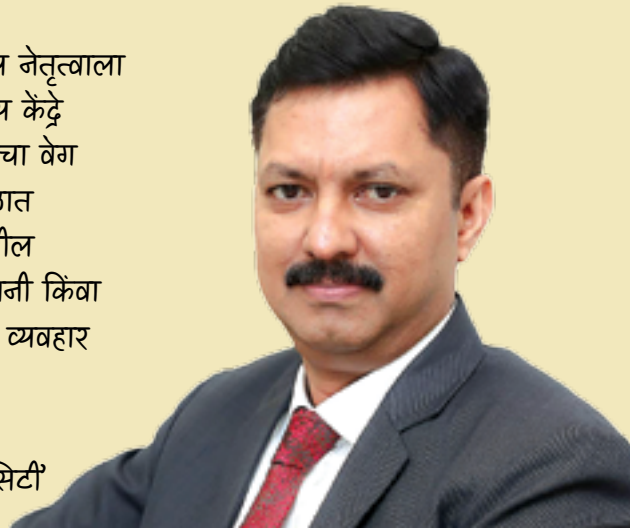
प्रश्न : भारताशी संबंधित ऑफशोर आर्थिक योजनांसाठी 'गिफ्ट सिटी' हे प्रमुख 'बुकिंग सेंटर' बनू शकते का ?

कौल : निश्चितच ही संधी उपलब्ध आहे. जागतिक गुंतवणूक पोर्टफोलिओमध्ये भारताचा वाटा वाढत असताना, भारताशी संबंधित अधिकाधिक वित्तीय व्यवहार देशाच्या स्वतःच्या आंतरराष्ट्रीय वित्तीय केंद्रातूनच होणे स्वाभाविक आहे. आमचे उद्दिष्ट सिंगापूर किंवा दुबईची प्रतिकृती उभी करणे नाही. प्रत्येक यशस्वी वित्तीय केंद्राने स्वतःच्या वैशिष्ट्यपूर्ण ताकदीच्या आधारावर प्रगती केली आहे. भारताची सर्वांत मोठी ताकद म्हणजे जगातील सर्वाधिक वेगाने वाढणाऱ्या अर्थव्यवस्थांपैकी एक असण्याबरोबरच आधुनिक आणि जागतिक दर्जाची वित्तीय परिसंस्था उभारण्याची क्षमता. धोरणांमधील सातत्यपूर्ण सुधारणा, बाजारपेठेतील नवकल्पना आणि संस्थात्मक विश्वासाहंता यांच्या बळावर वित्तीय केंद्रांचा विकास होत असतो. भारताचा जागतिक आर्थिक प्रभाव वाढत असताना त्याचबरोबर देशाचा जागतिक वित्तीय प्रभावही वाढणे आवश्यक आहे.

आमचे अंतिम उद्दिष्ट भारताच्या जागतिक वित्तीय नेतृत्वाला बळ देणारी सक्षम संस्था उभारण्याचे आहे. वित्तीय केंद्रे आर्थिक विकास घडवत नाहीत; मात्र त्या विकासाचा वेग आणि परिणाम निश्चितच वाढवतात. येणाऱ्या काळात आपल्याला हेच पाहायचे आहे, की बाहेरील देशातील बँकमार्फत व्यवहार करण्यापेक्षा प्रत्येक व्यक्ती, कंपनी किंवा संस्था आपल्याच देशातील 'गिफ्ट सिटी'मार्फतच व्यवहार करतील.

- संजय कौल, व्यवस्थापकीय संचालक आणि समूह मुख्य कार्यकारी अधिकारी, 'गिफ्ट सिटी'

प्रश्न : इंटरनॅशनल फायनान्शियल सर्व्हिस सेंटर (आयएफएससी) बँकिंग युनिट्स (आयबीयु) एफसीएनआर (बी) ठेवी आकर्षित करण्यात महत्वाची भूमिका बजावू शकतात का ?

कौल : याकडे केवळ एफसीएनआर (बी) ठेवींच्या दृष्टीने पाहण्याऐवजी भारत आणि जगभरातील भारतीय वंशाच्या समुदायामधील बदलत्या आर्थिक नात्यांच्या दृष्टीने पाहणे अधिक महत्वाचे आहे. पूर्वी अनिवासी भारतीयांची गरज मुख्यतः बँकिंग सेवांपुरती मर्यादित होती. मात्र, आता ते केवळ बचत किंवा ठेवीपेक्षा गुंतवणूक आणि संपत्तीनिर्मितीच्या संधी शोधत आहेत. आयएफएससी बँकिंग युनिट्स यासाठी अत्यंत अनुकूल स्थितीत आहेत. कारण त्यांचे कामकाज सीमेपलीकडील वित्तीय व्यवहारांसाठी विशेषतः तयार करण्यात आलेल्या परिसंस्थेत चालते. त्यामुळे भविष्यात या संस्था बँकिंग, गुंतवणूक आणि संपत्ती व्यवस्थापन या तिन्ही सेवा एकत्रितपणे देऊ शकतील. त्यामुळे भारताच्या विकासासाठी अनिवासी भारतीयांचा दीर्घकालीन सहभाग अधिक मजबूत होईल. भारतीय वंशाच्या जागतिक समुदायाशी भारताचे पुढील आर्थिक नाते केवळ परदेशातून येणाऱ्या रकमेवर आधारित नसेल, तर गुंतवणुकीवरही तितकेच आधारित असेल.

प्रश्न : अनिवासी भारतीयांच्या भारतातील गुंतवणुकीपुढील सर्वात मोठी आव्हाने कोणती आहेत ?

कौल : गुंतवणूकदार एखाद्या एकाच मुद्द्याकडे, जसे कररचना किंवा कागदपत्रांची प्रक्रिया, अशा मर्यादित दृष्टीने पाहत नाहीत. ते संपूर्ण गुंतवणूक अनुभवाचे मूल्यांकन करतात. त्यांना स्पष्टता, साधी प्रक्रिया आणि विविध पर्याय अपेक्षित असतात. भारताचे आंतरराष्ट्रीय वित्तीय केंद्र जागतिक दर्जाचे नियमन, अत्याधुनिक तंत्रज्ञान, सक्षम वित्तीय संस्था आणि व्यावसायिक कौशल्य यांना एकत्र आणत आहे. त्यामुळे सीमेपलीकडील गुंतवणूक अधिकाधिक सुलभ होत आहे. आमचे उद्दिष्ट केवळ परदेशी भांडवल आकर्षित करणे नाही; तर गुंतवणूकदारांचा दीर्घकालीन विश्वास संपादन करणे आहे. भांडवल संधीमुळे येऊ शकते; पण ते टिकून राहते ते विश्वासासामुळे!

प्रश्न : पुढील टप्प्यात ‘गिफ्ट सिटी’च्या वाढीसाठी कोणत्या नव्या आर्थिक योजनांमध्ये सर्वाधिक संधी आहेत ?

कौल : पुढील दशकावर विशेषतः भांडवल, अत्याधुनिक तंत्रज्ञान आणि अधिक प्रगत जोखीम व्यवस्थापन यांचा प्रभाव राहणार आहे. प्रायव्हेट क्रेडिट, इन्फ्रास्ट्रक्चर फंड, फॅमिली ऑफिसस, वेल्थ मॅनेजमेंट, टोकनायझेशन, शाश्वत वित्त आणि निवृत्ती नियोजनाशी संबंधित वित्तीय उपाय ही क्षेत्रे मोठ्या संधी निर्माण करतील. खरी संधी केवळ नव्या क्षेत्रांची भर घालण्यात नाही; तर जागतिक वित्तीय व्यवस्थेतील बदलांशी सातत्याने जुळवून घेऊ शकणारी सक्षम परिसंस्था उभारण्यात आहे. पुढील टप्पा हा अधिक क्षेत्रे जोडण्याचा नाही; तर वित्तीय व्यवस्थेला अधिक सखोल आणि सक्षम बनवण्याचा आहे.

प्रश्न : ‘गिफ्ट सिटी’ची तुलना जगातील आघाडीच्या वित्तीय केंद्रांशी करता यावी, यासाठी आणखी कोणत्या सुधारणा आवश्यक आहेत ?

कौल : कोणतेही जागतिक वित्तीय केंद्र हे कधीच अंतिम स्वरूपात तयार होत नाही. नियामक चौकटीतील सातत्यपूर्ण सुधारणा, संस्थात्मक विश्वासाहता आणि उद्योगक्षेत्राशी सातत्याने होणारा संवाद यांच्या आधारावर त्याचा विकास होत राहतो. आजच्या काळात एखाद्या वित्तीय केंद्राची स्पर्धात्मकता केवळ करसवलतीवर अवलंबून नसते. प्रभावी नियमन, डिजिटल क्षमता, वाद निराकरणाची सक्षम व्यवस्था, कुशल मनुष्यबळ आणि उच्च दर्जाचे शहरी जीवनमान हे घटकही तितकेच महत्वाचे ठरतात. म्हणूनच आमचे ध्येय केवळ वित्तीय सेवा विकसित करण्यापुरते मर्यादित नाही. जगभरातील व्यावसायिकांनी येथे राहावे, काम करावे आणि दीर्घकालीन कारकीर्द घडवावी, अशी सर्वसमावेशक परिसंस्था उभारण्यावर आमचा भर आहे. आंतरराष्ट्रीय वित्तीय क्षेत्रात विश्वास हीच सर्वात मौल्यवान चलन आहे. त्याचप्रमाणे, ‘गिफ्ट सिटी’मार्फत व्यवहार करतांना ऑनलाईन गैरप्रकार अर्थात सायबर गुन्हे घडू नयेत म्हणून आम्ही विशेष काळजी घेत आहोत.

प्रश्न : ‘गिफ्ट सिटी’तील कुशल मनुष्यबळाच्या उपलब्धतेकडे आपण कसे पाहता ?

कौल : कोणत्याही यशस्वी वित्तीय केंद्राचा सर्वात मोठा स्पर्धात्मक फायदा म्हणजे तेथील कुशल मनुष्यबळ. आज बदल असा दिसतो, की वित्तीय संस्था आता, ‘गिफ्ट सिटी’त आवश्यक प्रतिभा उपलब्ध होईल का ? असा प्रश्न विचारत नाहीत; उलट येथे आपल्या चमूचा विस्तार कसा करता येईल, याचे नियोजन करू लागल्या आहेत. मात्र, कुशल मनुष्यबळ घडविणे म्हणजे केवळ रोजगारनिर्मिती नव्हे. त्यासाठी उत्कृष्ट शिक्षणव्यवस्था, दर्जेदार आरोग्यसेवा, सुलभ वाहतूक, चांगल्या निवासाच्या सुविधा, सांस्कृतिक वातावरण आणि नवोन्मेषाला प्रोत्साहन देणारी परिसंस्था यांचीही आवश्यकता असते. या सर्व घटकांचा समन्वय आमच्या विकास आराखड्याचा महत्वाचा भाग आहे.

अखेर ‘गिफ्ट सिटी’चे यश हे निर्माण झालेल्या नोकऱ्यांच्या संख्येवर मोजले जाणार नाही; तर जगभरातील व्यावसायिकांनी येथे दीर्घकालीन करिअर घडविण्याचा निर्णय घेतला, तरच त्या यशाला खरा अर्थ प्राप्त होईल.

सध्या मुंबई ही देशाची आर्थिक राजधानी आहे, त्यामुळे साहजिकच कुशल मनुष्यबळ; जसे की फंड व्यवस्थापक अधिक प्रमाणात मुंबईतच दिसतील. परंतु, मुंबई शहर हे गेली कित्येक वर्षे अस्तित्वात असून, मुंबईत सातत्याने आवश्यक ते बदल होत आहेत. त्या तुलनेत ‘गिफ्ट सिटी’ ही गांधीनगरमध्ये (गुजरात) मागील फक्त पाच वर्षांपासून कार्यरत आहे. त्यामुळे आम्हाला खात्री आहे, की ज्या वेगाने आम्ही काम करीत आहोत ते पाहता येणाऱ्या काहीच काळात, मुंबईतून ‘गिफ्ट सिटी’मध्ये काम करायला तयार होणाऱ्यांची संख्या अनेक पटींनी वाढेल.